

Збірник наукових праць Асоціації докторів наук державного управління: спеціальний випуск. – Харків, 2012. – С. 102-116.

3. Боровицька О. М. Проблема активації архетипних форм психіки у процесі самоактуалізації (до питання захисних реакцій організму) / О. М. Боровицька // Форум психіатрії та психотерапії. Науково-практичний журнал / Гол. ред. О. О. Фільц. – Львів, 2012. – Том 7. – С. 35-40.

4. Голованова Н. Ф. Соціалізація молодшого школяра як педагогічна проблема / Н. Ф. Голованова. – СПб., 1997. – С. 15-25.

5. Кон І. С. Открытие "Я" / И. С. Кон. – М., 1978.

6. Маслоу А. Г. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб.: Питер, 1999.

7. Мид Дж. Г. Интернализированные другие и самость / Дж. Г. Мид // Американская социологическая мысль. – М., 1994.

8. Мухина В. С. Возрастная психология. Феноменология развития / В. С. Мухина. – М., 2006. – 608 с.

9. Немов Р. С. Психология: Экспериментальная педагогическая психология и психодиагностика / Р. С. Немов. – М., 1995. – 512 с.

10. Олпорт Г. Становление личности. Избранные труды / Г. Олпорт. – М., 2002.

11. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т. Парсонс. – М., 2000.

12. Роджерс К. Становление личности. Взгляд на психотерапию / К. Роджерс. – М., 2002.

13. Тард Г. Личность и толпа. Очерки по социальной психологии / Г. Тард. – СПб., 1993.

14. Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции / З. Фрейд. – М.: Наука, 1991. – 456 с.

15. Фрейд З. Психология бессознательного / З. Фрейд. – СПб.: Питер, 2010.

16. Фрейд А. Психология "Я" и защитные механизмы личности / А. Фрейд. – М.: Педагогика, 1993. – 144 с.

17. Юнг К. Г. Психология бессознательного / К. Г. Юнг. – М., 1994.

1. Bandura A. The social learning theory / A. Bandura. – St. Petersburg: Evrasia, 2000. – 320 p.

2. Borovytska O. M. Insight into the structure of the ruling of the self (the question of determining the nature of the psychoanalytic category of "political enlightenment") / O. M. Borovytska // Public Administration: Theory and Practice. Collected Works Association doctors of the government: a special issue. – Kharkiv, 2012. – P. 102-116.

3. Borovytska O. M. Problems of activation archetypal forms of the psyche in the process of self-actualization (the issue of defense reactions) / O. M. Borovytska // Forum psychiatry and psychotherapy. Scientific journal / Goal. eds. A. A. Fils. – Lviv, 2011. – Vol. 7. – P. 35-40.

4. Golovanov N. F. Socialization of younger schoolboy as a pedagogical problem / N. F. Golovanov. – St. Petersburg, 1997. – P. 15-25.

5. Kon I. Opening of "I" / I. Kon. – M., 1978.

6. Maslow A. Motivation and Personality / A. Maslow. – St. Petersburg: Peter, 1999.

7. Mead J. G. Internalized self and others / J. G. Mead // American sociological thought. – M., 1994.

8. Mukhina V. S. Developmental psychology. Phenomenology of the development / V. S. Mukhina. – M., 2006. – 608 p.

9. Nemov R. S. Psychology: Experimental educational psychology and psychological testing / R. S. Nemov. – M., 1995. – 512 p.

10. Allport G. The formation of personality. Selected Works / G. Allport. – M., 2002.

11. Parsons T. The structure of social action / Talcott Parsons. – M., 2000.

12. Rogers C. The formation of personality. Look at psychotherapy / C. Rogers. – M., 2002.

13. Tarde G. Personality and the crowd. Essays on the Social Psychology / G. Tarde. – St. Petersburg, 1993.

14. Freud S. Introduction to Psychoanalysis. Lectures / S. Freud. – Moscow: Nauka, 1991. – 456 p.

15. Freud S. Psychology of the Unconscious / S. Freud. – St. Petersburg: Peter, 2010.

16. Freud A. Psychology of "I" and the defense mechanisms of the person / A. Freud. – M.: Pedagogy, 1993. 144 p.

17. Jung C. G. Psychology of the Unconscious / C. G. Jung. – M., 1994.

Надійшла до редколегії 25.10.13

Е. Боровицька, докторант

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Київ

ПРОБЛЕМА АКТИВАЦИИ АРХЕТИПНЫХ ФОРМ ПСИХИКИ ИНДИВИДА В ПРОЦЕССЕ ЕГО ИДЕНТИФИКАЦИИ

Продемонстрирована феноменологическая попытка исследования проблемы активации архетипных форм как структурирующих глубинных форм психики индивида в момент идентификации. Предлагается необходимость уточнения психоаналитической сущности категории "идентификация" в контексте исследования проблемы активации архетипных форм психики. Демонстрируется актуальность архетипной феноменологии как фундаментальной методологии исследования архетипов как структурных универсалий психики.

Ключевые слова: идентификация, социализация, психика, бессознательное, архетипные формы психики, индивид, паттерны поведения, Самость, мотивация, глубинная психология, архетипная феноменология, интерсубъективность, психотерапия.

O. Borovytska, doctoral

G. S. Kostiyk Institute of Psychology NAPS Ukraine, Kyiv

THE PROBLEM OF ACTIVATION OF THE ARCHETYPE FORMS OF THE PSYCHE OF THE INDIVIDUAL IN THE PROCESS OF THE IDENTIFICATION

Phenomenological attempt of the research of the problem of activation of archetype forms as structural profound forms of the psyche of the individual at the moment of identification is demonstrated. A need to clarify a psychoanalytic essence of the category "identification" in the context of research on activation of archetype forms of the psyche is suggested. The actuality of archetype phenomenology is demonstrated as a fundamental methodological research of archetypes as structural universals of the psyche.

Keywords: identification, socialization, psyche, unconscious, archetype forms of the psyche, individual, patterns of behaviour, Self, motivation, profound psychology, the archetype phenomenology, intersubjective, psychotherapy.

УДК 37.015.3

О. Вавілова, студ.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПОРУШЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ В ШКОЛІ

Стаття розкриває особливості соціалізації дитини в школі через призму сучасних змін у розвитку суспільства, стрімкої і глобальної трансформації суспільних цінностей. У ній здійснюється аналіз труднощів соціалізації у школі, що неминуче приводить до необхідності розгляду особливостей дезадаптації.

Ключові слова: соціалізація, соціально-психологічна адаптація, тривожність, навчання, виховання, дезадаптація, зміст освіти.

Школа є одним з найбільш важливих інститутів соціалізації, оскільки саме в школі відбувається становлення дитини як особистості, формування її як соціальної істоти. Шкільна соціалізація проявляється через навчання і виховання, які виступають важливими засобами розвитку і формування учня. Якщо ми вказуємо на цілеспрямований розвиток особистості, потрібно говорити про зміст освіти, який і включає в себе цей компонент цілеспрямованості. Сам зміст освіти потрібно ро-

зуміти як систему наукових знань, практичних умінь та навиків, а також світоглядних і морально-естетичних ідей, котрими необхідно оволодіти учням в процесі освіти [3, с. 214-216].

Зміст шкільної освіти багато в чому визначається актуальними потребами суспільства. Так ще у XIX ст. шкільна освіта обмежувалась вивченням елементів числення, письма й читання. На даному етапі зміст освіти значно ускладнюється, оскільки суспільство по-

требує формування такої особистості, яка б володіла значним масивом знань, умінь та навичок для реалізації власної соціальної ролі і могла самостійно приймати ефективні рішення [2, с. 168-169].

Повноцінна шкільна освіта забезпечує розвиток особистості через оволодіння суспільним досвідом, основу якого складають наукові знання, уміння і способи творчої діяльності, їх ціннісна та морально-естетична спрямованість.

Говорячи про специфіку соціалізації у школі, потрібно вказати на кілька її особливостей:

- Соціалізація в школі на всіх її ступенях повинна бути спрямована на здійснення основної своєї цілі – формування всебічно й гармонійно розвиненої особистості.

- Соціалізація в школі повинна бути спрямована на пояснення учням сутності суспільного життя, сприяти формуванню їх громадянської позиції.

Процеси навчання й виховання, через які здійснюється соціалізація, повинні відповідати віковим можливостям учнів [2, с. 173-174].

Одним із механізмів соціалізації являється соціально-психологічна адаптація.

Соціально-психологічна адаптація визначається як пристосування людини як особистості до існування в суспільстві відповідно до вимог цього суспільства і власних мотивів, потреб та інтересів [4, с. 35-37].

У психологічному словнику під редакцією В. П. Зінченко пропонується інше поняття соціально-психологічної адаптації. Вона описується як інтегрований показник стану людини, що відображає її можливість виконувати певні психосоціальні функції: адекватне сприйняття навколишньої дійсності і власного організму; адекватна система відносин і спілкування з оточуючими; здатність до праці, навчання, до організації дозвілля та відпочинку; здатність до самообслуговування і взаємообслуговуванню в сім'ї та колективі, мінливість поведінки відповідно до ролями очікуваннями інших.

Найважливішим засобом досягнення соціально-психологічної адаптації є загальна освіта та виховання [1, с. 461-462].

Інститут соціалізації дитини у школі і повинен бути спрямованим на забезпечення соціально-психологічної адаптації дитини. Проте перешкоди, помилки та інші негативні фактори шкільної соціалізації можуть не лише приводити до порушення соціально-психологічної адаптації, а й викликати такий феномен, як дезадаптація учня.

Для отримання результатів щодо реальної картини дезадаптації учнів у сучасній школі в процесі соціалізації було проведено дослідження, в якому взяли участь учні двох шкіл у Києві.

Метою дослідження було дослідити і науково обґрунтувати особливості дезадаптації учнів через показники рівня тривожності у дітей шкільного віку як критерію ефективності соціалізації у школі. Предметом дослідження було визначено рівень тривожності як показник дезадаптації дитини в умовах навчання у школі.

У ході проведення дослідження було використано наступні методики: методика діагностики рівня шкільної тривожності Філіпса та методика для вивчення соціалізованості особистості учня (розроблена М. І. Рожковим).

Застосування саме зазначеного вище інструментарію було пов'язане з гіпотезами дослідження. Гіпотеза була сформульована наступним чином: існує зворотній (негативний) зв'язок між рівнем шкільної тривожності та рівнем соціалізованості особистості учня.

У дослідженні було охоплено досить широкий спектр досліджуваних явищ. По-перше, для підтвердження чи спростування запропонованої гіпотези у дослідженні взяли участь учні 6-7-х класів та учні 11-х класів. Такі вибірки досліджуваних дозволили зробити порівняльний аналіз зв'язку рівня тривожності та соціалізованості дітей у різних вікових категоріях. Також,

використання методики визначення шкільної тривожності за Філіпсом дозволило виявити як загальний рівень шкільної тривожності, так і окремі вісім факторів тривожності (загальна тривожність у школі, переживання соціального стресу, фрустрація потреби в досягненні успіху, страх самовираження, страх ситуації перевірки, страх не відповідати очікуванням оточуючих, низький фізіологічний супротив стресу, проблеми у відношенні з учителями). Таким чином, запропонована диференціація факторів тривожності дозволяє прослідкувати вплив кожного окремого фактору на порушення соціалізації дитини у школі та відповідно на її дезадаптацію. Ще однією перевагою вивчення впливу кожного з факторів тривожності дозволяє визначити домінування тих чи інших факторів у певній віковій групі.

У даному випадку слід дещо детальніше зупинитись на використаному методологічному інструментарію, щоб зрозуміти специфіку дослідження запропонованих феноменів.

Перша методика, про яку вже згадувалось вище – це методика діагностики рівня шкільної тривожності за Філіпсом. Дана методика призначена для визначення рівня і характеру тривожності, пов'язаними з школою. Вона складається з 58 питань, які можуть або зачитуватись школярам, а можуть пропонуватись у письмовому вигляді. На кожне питання необхідно однозначно відповідати "так" чи "ні". При обробці результатів виділяють питання, відповіді на які не співпадають з ключем тесту. Наприклад, на 58-е питання дитина відповіла "так", в той час як цьому питанню відповідає "ні". Відповіді, що не співпадають з ключем – це прояв тривожності.

Також у дослідженні використовувалась методика для вивчення соціалізованості особистості учня (розроблена М. І. Рожковим). Основна ціль методики полягає у виявленні рівня соціальної адаптованості активності, автономності і моральної вихованості учнів. Учням пропонується прочитати 20 суджень і оцінити ступінь своєї згоди з ними за наступною шкалою:

4 – завжди, 3 – майже завжди, 2 – іноді, 1 – дуже рідко, 0 – ніколи.

Згодом за спеціальним ключем обраховуються показники для соціальної адаптованості, автономності, соціальної активності і моральності (гуманістичні норми життєдіяльності).

Оскільки дезадаптація учнів є наслідком порушення соціалізації у школі, а рівень дезадаптації у даному випадку визначається через рівень шкільної тривожності, то можна дійсно припустити, що існує кореляційний зв'язок між показниками, отриманими за вказаними вище методиками.

Тепер варто звернутись до найцікавішого – результатів дослідження. Таким чином, у ході проведення дослідження було отримано наступні дані.

Зокрема, виявилось, що у досліджуваних вибірках школярів спостерігаються досить високі показники загального рівня тривожності, і, разом з тим, рівень соціалізованості особистості знаходиться на рівні нижче середнього. Тобто узагальнені результати свідчать про наявність кореляційного (а саме – негативного) зв'язку між рівнем тривожності як показником дезадаптації та рівнем соціалізованості особистості. Але, якщо ми розберемо отримані факти дещо детальніше, то побачимо досить цікаву і неоднозначну картину.

По-перше, слід нагадати, що для отримання порівняльних результатів до дослідження було залучено вибірки двох вікових категорій: учнів 6-7-х класів та учнів 11-х класів. При порівняльному аналізі виявилось, що учні 11-х класів мають дещо вищий загальний рівень тривожності, ніж учні молодших класів. Це, у першу чергу, можна пояснити тим, що перед старшокласниками постає вибір обрання навчального закладу чи взагалі життєвого шляху, тому отримуємо такі показни-

ки. Що ж до кореляції рівня тривожності з соціалізованістю, то в учнів 6-7-х класів такий зв'язок є більш тісним і складає 0,71 (з рівнем значущості $p \leq 0,03$). Для учнів же 11-х класів з рівнем значущості $p \leq 0,02$ сила кореляційного зв'язку становить 0,62.

Більш глибокий аналіз можна провести, розглянувши, які саме з восьми виділених Філіпсом факторів тривожності є домінуючими у кожній віковій групі, і яким чином вони пов'язані з рівнем соціалізованості учня.

Таким чином, у представників молодших класів домінуючими факторами тривожності за методикою Філіпса являються страх ситуації перевірки знань, проблеми і шляхи у відношенні з учителями та страх не відповідати очікуванням оточуючих. Перший фактор (страх ситуації перевірки знань) полягає у негативному переживанні тривоги в ситуації перевірки (особливо – публічної) знань, досягнень, можливостей дитини. Даний фактор може бути пов'язаний із так званим мотивом уникнення невдачі. Якщо коротко зазначити, то Ільїн виділяє дві мотиваційні тенденції – на досягнення успіху та на уникнення невдачі. Перша тенденція передбачає постановку високої планки досягнення цілі, подолання перешкод на шляху до неї. Друга ж тенденція передбачає постановку і вирішення не складних задач, уникнення ситуацій самореалізації, де можливе здійснення помилки. Такі тенденції формуються в результаті виховання і жорсткі вимоги з боку школи до успішності учнів сприяють розвитку тривожності дитини за оцінювання результатів її навчання.

Другий фактор – проблеми і шляхи у відношенні з учителями – вивив найбільш тісний кореляційний зв'язок з рівнем соціалізованості за методикою Рожкова. Це свідчить про те, що проблеми з учителями сприяють порушенню соціалізації дитини. Загальний негативний емоційний фон відношень з дорослими у школі, який знижує успішність навчання, також приводить до дезадаптації. За методикою Рожкова виявляється, що підвищення рівня тривожності з приводу відносин з учителями веде до суттєвого зниження рівня соціальної адаптованості та соціальної активності. Тобто не відбувається інтеріоризація тих позитивних моделей взаємовідносин між людьми, які забезпечують подальші нормальні стосунки людини з соціальним оточенням. У цьому випадку "шкунтильгає" саме виховна функція школи, що тісно пов'язана з поведінкою і ставленням значущих дорослих (вчителів).

Зі стосунками із значущим дорослим пов'язаний і третій фактор – страх не відповідати очікуванням оточуючих (орієнтація на значущість інших в оцінці своїх результатів, вчинків, думок, тривога з приводу оцінок). Здавалося б цей фактор повинен навпаки проявлятися у старшому віці під час глобального становлення "Я" людини. Але для школярів 6-7-х класів важливе значення має, чи підтримують їх, чи присутні поряд люди, що допоможуть спрямувати

власну поведінку. Якщо ж у школі вчителі виражають лише негативні оцінки з приводу учні, це приводить до невпевненості і зростання рівня тривожності, а в кінцевому випадку – до дезадаптації.

Тепер перейдемо до розгляду впливу домінуючих факторів тривожності на учнів 11-х класів. Серед таких факторів яскраво вираженими є страх самовираження та переживання соціального стресу. Почнемо з другого фактору. Він пов'язаний з емоційним станом учня на фоні якого розвиваються його соціальні контакти (перш за все – з однолітками). Виділення такого фактору не викликає подиву, адже проблема спілкування з однолітками є характерною для даного віку. І школа тут має велике значення. Так у процесі виховання у школі засвоюються певні моделі спілкування, які переносяться на оточуючий світ. Важливе значення має і відношення самих вчителів до учнів, що задає певний тон стосункам у класі. Такий фактор як страх самовираження виступає яскравим показником порушення соціалізації учня у школі. Він полягає у негативних емоційних переживаннях ситуацій, пов'язаних з необхідністю розкриття, пред'явлення себе іншим, демонстрацією можливостей. Тобто у школі не формується активна позиція учня, прагнення до творчого самовираження і подальшого пізнання. І тому не дивним є зворотній зв'язок цього фактору з таким показником, як рівень соціальної активності.

Отже, отримані результати вказують на те, що сучасна школа має багато проблем із соціалізацією учнів, що може приводити до виникнення дезадаптації. Звичайно, процес соціалізації не може проходити гладко і школа як інститут соціалізації постійно натикається на певні бар'єри. Питання лише в тому, щоб намагались їх мінімізувати, оскільки плата за такі помилки дуже велика – нею стає особистість, яка не може ефективно виконувати свою роль у суспільстві і відповідно має труднощі із самореалізацією.

Список використаних джерел

1. Зинченко В. П. Большой психологический словарь / В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – М.: Прайм-Еврознак, 2003. – 672 с.
2. Исаев И. Ф. Педагогика. Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений / И. Ф. Исаев, В. А. Сластенин, Е. Н. Шиянов. – М.: Академия, 2002. – 576 с.
3. Пидкасистый П. И. Педагогика. Учебное пособие для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей / П. И. Пидкасистый. – М.: Педагогическое общество России, 1998. – 640 с.
4. Харламов И. Ф. Педагогика / И. Ф. Харламов. – М.: Гардарики, 1999. – 520 с.
1. Zinchenko V. P. Significant psychological dictionary / V. P. Zinchenko, B. G. Meshcheriakova. – M.: Prime Evroznak, 2003. – 672 p.
2. Isaev I. F. Pedagogy. Textbook for students of higher educational institutions / I. F. Isaev, V. A. Slastenin, E. N. Shiyarov. – Moscow: Academy, 2002. – 576 p.
3. Pidkasty P. I. Pedagogy. Textbook for students of pedagogical universities and teacher training colleges / P. I. Pidkasty. – M.: Pedagogicheskoye obshchestvo Rossii, 1998. – 640 p.
4. Kharlamov J. F. Pedagogy / J. F. Kharlamov. – M.: Gardariki, 1999. – 520 p.

Надійшла до редколегії 17.01.14

А. Вавилова, студ.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

НАРУШЕНИЯ СОЦИАЛИЗАЦИИ РЕБЕНКА В ШКОЛЕ

Статья раскрывает особенности социализации ребенка в школе через призму современных изменений в развитии общества, стремительной и глобальной трансформации общественных ценностей. В ней осуществляется анализ проблем социализации в школе, что неизбежно приводит к необходимости рассмотрения особенностей дезадаптации.

Ключевые слова: социализация, социально-психологическая адаптация, тревожность, обучение, воспитание, дезадаптация, содержание образования.

O. Vavilova, student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

VIOLATION OF CHILD SOCIALIZATION AT SCHOOL

The article reveals the features of the socialization of the child at the school through the prism of modern changes in the development of society and the rapid global transformation of social values. It analyzes the difficulties socialization in school, which inevitably leads to the necessity of considering the characteristics of disadaptation.

Keywords: socialization, social and psychological adaptation, anxiety, study, upbringing, disadaptation, the content of education.